
KRITIKAI SZEMLE

K Ö N Y V E K

OKKULT TÖRTÉNETEK

Filip David: *Princ vatre* (A tűzherceg). BIGZ, Belgrád, 1987

Okkult, azaz titokzatos, sejtelmes elbeszélések sora Filip David legújabb könyve, a nemrégiben Andrić-díjjal kitüntetett *Princ vatre*, de korántse higgyük, hogy e rejtélyesnél rejtélyesebb történetek gyökerei nem a mába és a mi világunkba és valóságunkba kapaszkodnak. A zsidóság történetéből táplálkozó, expresszionista színezetű elbeszéléseket az álom szimbólumaiban és metaforáiban rejlő erő élteti és teszi izgalmassá, valamint az a minden megtörténésre alkalmas, mitikus világ, amelyben a sötétség erői szabadon tombolhatnak, és a gonosz is szabadon szedheti áldozatait. E novellák általános jellemzője az is, hogy mindig valami előre nem látható esemény fog történni, de maguknak a megtörténéseknek valahol mégiscsak vannak érintkező pontjai ezzel a racionálisnak vélt világunkkal. S ezek az érintkezési, vagy még pontosabban: metszőpontok, egyértelműen föl is fedezhetők. Ebben a vonatkozásban számomra ez a prózavilág közelebb áll David Albahariéhoz, mintsem azéhoz a három íróhoz — Danilo Kišéhez, Mireko Kovačéhoz és Borislav Pekićéhez —, akiknek a szerző a könyvét ajánlja. Ha viszont nemcsak gesztusnak tekintjük a nyilvános dedikálást, akkor arra kell gondolnunk, hogy a szerző e három író által művelt próza vonulatában szeretné látni a sajátját is. Természetesen fölösleges bármiféle rokonságkeresés, mert Filip David prózája olyannyira egyedinek tekinthető a szerb irodalomban, mint, mondjuk, Szirmai Károlyé a miénkben.

Filip David tehát okkult világot teremt, amelyben az álom kap meghatározó szerepet, az álom, amelynek igaznak tekinthető emberi tartalomnak kell lennie. Ezt úgy éri el az író, hogy hőseivel nem azt hitei el, amit álmodnak, hanem az álmot hiszik valósnak. Az álom tehát a lét részévé válik, s ezen keresztül máris egy lehetséges világgá is. A *San o ljubavi i smrti* (Álom a szerelemről és halálról) című novellájában például, miután a férj megfejti felesége álmát, hűtlensége miatt elzavarja otthonról. Később, megbánva tettét, keresésére indul, és bolyongá-

sai során a város ismeretlen negyedében rátalál az álomból ismert utcára és házra, amelybe be is tér, s valóban ott találja ledér feleségét szeretőjével. A késsel rátámadó szerető azonban nem is ember, hanem a halál angyala. A férj a történetet hallgatónak megvallja: nemcsak megfejtette felesége álmát, hanem rabja is lett az álomnak. Bizonyítékként kigombolja ingét, hogy mindenki lássa a frissen ejtett sebet.

Ennek az elbeszélésnek is kétségkívül irracionális rendszere van, de autentikussá és igazzá teszi, hogy az író, az álmot valóságnak tünteti föl. Hasonlóan keveredik a valóság és a fikció több elbeszélésben is, s mindenütt csak látszólag van az álmon a hangsúly, mert Filip David novellái mindig egy-egy lelkiállapot tükörképét mutatják föl. Egy másik hős például bekeretezett, ködös képben látja meg álmát, az álom pedig a gonosz szellem érkezését jövendöli. S ebben a szellemben mi mintha a Tóbiás Könyvének Azimodusát sejténénk.

A *Princ vatre a mese* és a *szó* fontosságát tudatosító könyv is. A mese és a *beszéd* a világ legfontosabb intellektuális cselekedete, adja az író egyik hősenek a szájába a gondolatot, mert a mese olyan, mint az álom: mindig új és új világra nyit ajtót. S maga a beszéd, véli az elbeszélésbeli bölcs, az ember legszentebb tulajdonsága, a szó pedig mindennél erősebb fegyver. „Nincs olyan kéz, amely erősebbet üthetne, mint a szó” — oktatja a bölcs az ifjú zsidókat, akik ekkor döbbennek rá, hogy a beszéd és a szó a fölfedezés és megértés atyja. S miután a címadó elbeszélésben a hallgatók megértik a szép (igaz) beszéd fontosságát, a bölcs magasba emelt karokkal fohászkozik: „Süketüljek meg, és némuljak el, ha olyan szépen meséltem nektek, mint ahogy mondjátok!”

A művészi gondolatközlés és fölépítés tekintetében is kiváló Filip David kötetének több darabja is. Írói módszerére jellemző, hogy egzisztenciális kérdések feszegetésekor leginkább valami *titok* megfejtésébe kalauzolja olvasóját. Titkok pedig bőven vannak, hiszen e novellák hőseit olykor démonok szállják meg, máskor döbbük (gonosz szellem) költözik beléjük, vagy angyalok lebegik körül. S az ilyen különös szituációkban a téma leginkább az élet és a halál viszonya, a szerelem és hűtlenség, igazság és hazugság... De mindig az élet valamely lényegi kérdését ragadja meg az író, jobbára nagy rutinnal és sok-sok leleménnyel. Könnyed stílusban, különös fordulatokkal ötvözi egymásba az ellentétes eseményeket. És közben mintha valóban a téboly poétikája foglalkoztatná, a titokzatos történések pedig arra szolgálnának, hogy hadakozzon egy racionalizált vagy annak vélt káosz ellen. „A misztikus gondolkodás a megkövesedő racionalis gondolkodás ellentéte, a steril materializmus rombolója” — nyilatkozta Filip David —, s ezen keresztül vezet át olvasóját egy más világba, a betegeknek vélték világába. De — s erre is nyomatékkal figyelmeztet — betegségnek sokszor azt nevezzük.

amit mással nem tudunk megmagyarázni, vagy nem tudunk megérteni. Azért van tehát szükség a rejtélyre, a titokzatosságra, hogy általa védekezni is tudjunk.

A *Princ vatre* emberei tehát, ha a lelkek országában, ha a kietlen bibliai tájakon tűnnek is föl, mindig egy mához kötődő irracionális világban vannak, ahol sohasem az történik, amit a hősök szeretnének, hanem, amit a titkos erők kényszerítenek rájuk. Ők mindig alá vannak rendelve valakinek vagy valaminek, s minden egy felsőbb cél érdekében történik. S nyilván nem véletlenül.

Könyvéről nyilatkozva az író elmondta, miszerint ma valamennyien és mindinkább „homo politicusok” vagyunk, a homo politicus pedig szükségképpen elveszíti egyéniségét, uniformizált, sőt manipulált emberré válik. Pártok és ideológiák rabjává. E nyilatkozatot műve megéretté kulcsának kell tekintenünk.

Filip David könyve izgalmas olvasmány. Az ő novellái is (nem véletlenül említettük Szirmai) az élet lidércnyomásairól szólnak.

BORDÁS Győző

ENYHÜLET ÉS FELRÖPPENÉS

Danyi Magdolna: *Rigólesen*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1988

Nemigen beszélnek Danyi Magdolna verseinek teréről, mert a mondhatatlant nem lehet leírni, és a csöndet sem szabad megtörni. Talán csak figyelni lenne szabad, lesni és hallgatni, mint ahogyan a *Rigólesen* című vers is a csöndet fürkészi, mint ahogyan az angyalok teszik. De ha szembeállítanánk Danyi első kötetét (*Sötéttiszta*, 1975) a későbbi versekkel, akkor kiindulásképpen mégis éppen erről a térről kellene beszélni. A *Rigólesen* című kötet, mely négy részre tagolódik, és amely magában foglalja Danyi Magdolna első könyvének több versét is, két részre osztható: arra, amelyikben ennek a térnek a megteremtéséről van szó (*Sötéttiszta*); és arra, amelyikben e tér vonzáskörében Danyi Magdolna megírja új költői mondattanát. Ennek alapmondata: „*Enyhület és felröppelés.*”

Ebben a térben azonban nemcsak a mondat jelentése módosul, hanem a tér is vele. Míg az első könyvben a transcendencia üres volt, most mintha egészen halk rezignációval telne meg. Ott a distancia akarása volt a jellemző, itt pedig inkább a distancia elszenvedése. Példának hozhatnánk föl néhány versrészletet. A distancia akarása: „Eggyel befedtet semmi, kemény / anyag, mint vas kő és jég, / értelem vezed haza, / szégyenpecséttel homlokán. // Levegő, maradj velem.” (Északi lovas) „Ez nem hóhullás. Kemény / magasság. Ritmustalan. / Nem bakancs. Talajt